

Kaj nas o sorodstvenih sistemih uči socialna antropologija

KARMEN ŠTERK

POVZETEK

Članek z naslovom *Kaj nas o sorodstvenih sistemih uči socialna antropologija* se relativno neambiciozno osredotoča na pregled izhodišč v antropologiji uveljavljenih pristopov in teorij o sorodstvu, kot temelju socialne organizacije t.i. primitivnih družb. Najprej je prikazana osnovna narava disciplinarnega pristopa, kjer je sorodstvo opredeljeno kot tipizacija socialnega vedenja. Po predstavitvi metodoloških izhodišč, so v tekstu nakazani prevladujoči povdarki dveh najvplivnejših teorij sorodstvenih sistemov; teorije potomstva in aliantsne teorije. Težišče prve stoji na mestu sorodstva po krvi in je z vidika kasneje predstavljene analize zaprt sistem, aliantsna teorija pa prikazuje nezmožnost konstituiranja sorodstvene strukture zgolj na temelju biološke družine. Sorodstvena struktura namreč vedno implicira na začetku dano zakonsko zvezo. Skladno s tem so v nadaljevanju predstavljeni tisti koncepti, ki so nujni za razumevanje na teh izhodiščih zastavljenega sorodstvenega sistema; družina, poroka, atom sorodstva in predvsem prepoved incesta in zapoved eksogamije. Članek se tako zaključi v ugotovitev, da sorodstveni sistemi v antropologiji predstavljajo več strukturno ločenih, a povezanih dejstev. Najprej predstavljajo splet bioloških in socialnih dejstev, na popolnoma drugem nivoju pa predstavljajo tudi formo kulturnega sistema in v primitivnih družbah osnovno mrežo pomenov.

ABSTRACT

THE SYSTEMS OF KINSHIP: AN EXERCISE IN SOCIAL ANTHROPOLOGY

The article *The Systems of Kinship: An Exercise in Social Anthropology*, has no attempts to be ambitious, presenting a mere overview of the starting points of some anthropological well established approaches and theories of kinship as the fundamentals of social organization of the so called primitive societies. In the beginning, the article deals with the nature of the disciplinary approach within which kinship is defined as typified social behaviour. After evaluating the methodological standpoints, the article outlines basic line of arguments of the two the most important theories of the kinship systems - theory of descent and alliance theory. The first one is centered in consanguinity and is from the view of subsequent analysis, a closed system. The alliance theory approach demonstrates an incompetence of formation of kinship structure merely on the basis of biological family. A kinship structure namely always implies a marriage union formed at the beginning. In accordance with this approach, the concepts, which are a pre-

requisite of comprehension of kinship system thus defined, are being presented. Those concepts are: family, marriage, atom of kinship, and last but not least, rules of exogamy and the prohibition of incest. The article concludes with an assessment of the kinship systems within the more general frame of social anthropology, wherein they represent a series of structurally discontinuous, yet associated entities. Firstly, they represent a sum of biological and social facts, and secondly, on the utterly different level they stand for a form of cultural system, and, when referring to the primitive societies, they also represent the fundamental network of meanings.

I. UVOD

Razpravljanje o sorodstvenih sistemih tradicionalno predstavlja eno središčnih točk antropološke discipline. Hkrati je to tudi področje, znotraj, in okoli, katerega so se izoblikovali prenekateri teoretski modeli, ki so tvorili osnovo mnogih avtorskih opusov in študijskih vokacij.

Preden se je v antropologiji lahko začelo razpravljati o znanstvenem pristopu k preučevanju sorodstvenih sistemov, je moral biti storjen ključen preskok znotraj opredelitve predmeta analize samega. Nujno je namreč poudariti, da v antropoloških pristopih k sorodstvenim sistemom predmet predstavlja sorodstvo kot tipizacija socialnega vedenja (pa naj se to odraža na nivoju sorodstvene terminologije ali na nivoju strukture pravil o poroki), ne pa kot zbir bioloških dejstev.

Pričujoča naloga se tako prične z uvidom v različna metodološka izhodišča v razpravi o sorodstvenih sistemih in bo poskušala predstaviti osnovno logiko navezovanja sorodnih konceptov in problematik, ki se vanjo vpletajo. V tem smislu predstavitvi dveh osnovnih teorij sorodstvenih sistemov sledi obravnava institucij poroke, prepovedi incesta in eksogamije.

II. METODOLOŠKA IZHODIŠČA

Kot v znanstveni metodi analize sorodstvenih sistemov, so se v antropologiji v največji meri uveljavili trije metodološki pristopi; zgodovinski ali evolucionističen, funkcionalističen in strukturalen.

Za pionirsko delo v preučevanju sorodstvenih sistemov v antropologiji velja Lewis H. Morganova knjiga *Systems of Consanguinity and Affinity of the Human Family* (1871). Morgan je tu najprej dokazal, da so družbeni odnosi, ki vladajo v organizaciji večine primitivnih družb, odnosi sorodstva in da imajo le-ti neko notranjo logiko, ki jo je treba iskati v natančnem preučevanju predpisov o sklepanju zakonskih zvez in v terminologiji sorodstva. Nadalje je Morgan predpostavil, da imajo ti sorodstveni sistemi zgodovino in da so se navezovali po nekem nujnem redu, začenši od trenutka, ko je človek izšel iz stanja živali in promiskuitetnega spolnega vedenja primitivnih hord ter se je postopoma razvila prepoved rodoskrvnstva in prepoved zakonske zveze med vse širšimi kategorijami krvnih sorodnikov.¹

¹ V tem smislu Morgan v svojem delu *Ancient Society* leta 1877 razdela svoj materialističen pogled na kulturno evolucijo. Po tem univerzalnem trostopenskem modelu je vsaka stopnja evolucije obeležena z nizom partikularnosti, ki se nanašajo na tip socialne organizacije, tip sorodstvene organizacije, način pridobivanja hrane in tehnološke specifikke. Vse do kritike Boasovega kulturnega relativizma in kasnejšega funkcionalizma, je ta Morganov model veljal za osnovo klasifikacij vseh znanih kultur.

Predlagal je dva možna načina analize sorodstva: deskriptivno in klasifikatorično. Deskriptivni sistem je imel za "naravni sistem" razvrščanja sorodstva. "Vsaka oseba se nahaja v središču skupine sorodstva, katere član je tudi posameznik, od katerega se meri stopnja sorodstva in kamor se odnos sam vrača (Morgan 1871:10)." Medtem pa je klasifikatorični sistem nasprotujoč naravi potomstva, pomeša odnose različne vrste in tok krvi preusmerja iz kolateralnih kanalov v linearne. Medtem ko je v deskriptivnem sistemu znanje o linijah starševstva nujno za vzpostavitev klasifikacije sorodstva, je v primeru klasifikatoričnega sistema vedenje o starševstvu popolnoma nepomembno (prim. Schneider 1971:35). Sredstvo, ki klasifikacijo omogoča, pa je analiza terminologije sorodstva, saj sorodstveni nazivi stojijo na mestu odnosa samega. Morganova paradigma predpostavlja način klasifikacije sorodstva, ki temelji na znanju o tem, kako so ljudje dejansko genetično, biološko med seboj v sorodu. To znanje pa spet temelji na njihovem sistemu poroke. Tako je Morganu centralno institucija sorodstva predstavljala poroka (prim. *ibid.*).

Med pravice in dolžnosti sorodstva je Morgan uvrstil naslednje:

1. Sorodstvo ima pravico izbirati imena svojih članov.
2. Njegova dolžnost je izobraževati in usposabljeni svoje člane.
3. Sorodstvo ima pravico nadzora in zapovedovanja sklepanja zakonskih zvez svojih članov.
4. Nujnost sorodstva je, da prisostvuje pogrebom svojih članov.
5. Sorodstvo je zadolženo za varovanje celotnega imetja posameznikov, pa tudi življenj njih samih ter ima pravico izrekanja kazni vsem, ki so škodili ugledu ali materialno oškodovali člane sorodstva.
6. Sorodstvo ima pravico izbire svojega zastopnika v izvensorodstvenih zadevah, ki ga lahko odstavijo s položaja takoj, ko ne postopa v skladu z interesi skupine (Morgan 1965:280)".

Vse to so le osnovne pravice in dolžnosti sorodstva, na katere se nalagajo vse ostale.

Kot alternativo Morganovi klasifikaciji sorodstvene nomenklature, je Kroeber predlagal, da mora tovrstna analiza zadostiti bolj specifičnim kriterijem: generacijska razlika, razlika med linijskimi in kolateralnimi sorodniki, razlika v letih znotraj ene generacije, spol posameznika v središču mreže, spol sorodnika, spol sorodnika, prek katerega se sorodstvo vzpostavlja, razliko med filiacijo in sokrvnostjo, ali je sorodnik, prek katerega se sorodstvo vzpostavlja, živ ali mrtev (prim. Kroeber 1952:175-179).

Naslednji se je zadeve, na primeru analize avstralskih sorodstvenih sistemov, sistematično lotil Radcliffe-Brown: "Z uporabo zgodovinske metode razlagamo kulturo ali njene posamezne segmente tako, da prikažemo, kako je proces zgodovinskega razvoja pripeljal do stanja, v katerem so zdaj. Ta metoda je docela uporabna le takrat, ko imamo zbrane prav vse zgodovinske podatke. V primeru primitivnih ljudstev teh podatkov nimamo in tako se vse interpretacije, do katerih smo prišli z uporabo zgodovinske metode, gradijo le na hipotetičnih rekonstrukcijah preteklosti, katerih verifikacija je nemogoča. Praktična vrednost te metode je torej vprašljiva. Funkcionalna metoda interpretacije pa temelji na predpostavki, da kultura predstavlja integrirano celoto. V življenju neke skupnosti ima vsak element kulture svojo specifično funkcijo in vsaka igra pomembno vlogo v krepitev družbene kohezije (Radcliffe-Brown 1958:40).²

² Iz tega izhodišča nadaljuje Malinowski. Njegov funkcionalizem temelji na ideji, da je kultura dinamična, enkratna celota: vsak del tega delujočega sistema igra v njem neko vlogo in na vsakega izmed njih je treba gledati skozi prizmo njegovega prispevka celoti. "Ideja o celovitosti kulture je zgrajena na nekaj različnih vsebin: ... integracionizem, ki temelji na ideji, da so deli kulturnega sistema vzajemno povezani; dualistična forma utilitarizma, ki vsak vidik kulture vpenja v prispevek nekemu končnemu

Na drugačnih premisah (in ob poudarku ne na strukturi funkcije organiziranih in integriranih delov družb, temveč na funkciji njihove strukture) predlaga Levi-Strauss strukturalno metodo analize družbenih in kulturnih sistemov; metodo, izpeljano iz lingvistične analize.

Najprej je treba podati Levi-Straussovo razlago strukture. Zanj struktura ne predstavlja konkretne manifestacije realnosti (kot npr. Radcliffe-Brownu), temveč njen kognitivni model. Kot take se strukture navezujejo na mentalno osnovo, ki je pri vseh pripadnikih človeške vrste enaka. Iz te istosti ustroja človeških možganov (uma) izvirajo oblike strukture, ki so univerzalne.³ Model strukturalne analize naj bi zadostil naslednjim temeljnim postavkam: "Prvič: struktura prikazuje značilnosti sistema. Sestavljena je iz več elementov, od katerih noben ne podleže modifikacijam, ne da bi to imelo za posledico modifikacije pri ostalih elementih. Drugič: vsak dani model pripada eni skupini transformacij, od katerih vsaka odgovarja enemu modelu iste vrste. Celota teh transformacij konstituira skupino modelov. Tretjič: omenjene lastnosti omogočajo predikcijo reakcije modela v primeru modifikacije enega izmed njegovih elementov. In četrtič: model mora biti skonstruiran tako, da lahko pojasni vsa opazovana dejstva (Levi-Strauss 1989: 273-274; Levi-Strauss 1973:375)."

III. TEORIJA POTOMSTVA

V antropološkem diskurzu se pojem potomstva nahaja v središču sorodstvenih študij. Običajno se ga uporablja v dveh podobnih, a ločenih pomenih.

Prvi pomen rabe pojma je podoben njegovi rabi v konvencionalni zahodni genealogiji. Tu potomstvo predstavlja sorodstveno vez med dvema posameznikoma, kjer je eden bodisi prednik drugega, ali pa oba izhajata od istega prednika. Za razliko od zahodne genealogije, pa antropološka raba pojma ne predpostavlja nujno biološko vezo, saj vez med posamezniki iste linije potomstva dejansko predstavlja skupek družbenih vezi. Tako so npr. za linijo starševstva v antropološkem diskurzu kategorije genitor (bi-

cilju, ta cilj je ohranitev in integriteta širše celote; ... monistična forma utilitarizma, ki kot cilj, kateremu služijo vse institucije, izpostavi potrebe in interese človeka." (Hač 1979 : 171).

Funkcionalizem Malinowskega se od Radcliffe-Brownovega razlikuje v temeljni izhodiščni analogiji. Medtem ko slednji, sledeč Durkheimu, izpelje pojem funkcije iz organizma, jo Malinowski naslanja na biološko osnovo. Medtem ko Radcliffe-Brown funkcijo pojmuje enodimenzionalno, jo definira kot "sklop odnosov med entitetami neke strukture, pri čemer se njena kontinuiteta ohranja s procesom aktivnosti sestavnih entitet" (Radcliffe-Brown 1952 : 251) in jo torej izpelje iz njenega doprinosu celostnemu socialnemu sistemu, pa Malinowski koncept funkcije razume večplastno: na različnih nivojih organizacije ima različne pomeni. Na prvem nivoju abstrakcije je funkcija institucije vpeta v vplive, ki jih na druge institucije (prim. Firth 1963 : 81). "Na drugem nivoju abstrakcije je funkcija izvedena iz analize vplivov institucije na ohranitev specifičnih odnosov in doseganja specifičnih ciljev, kot so določeni s strani pripadnikov neke skupnosti. Na tretjem nivoju je funkcijsko moč interpretirati kot doprinos institucije k učvrstitvi družbene kohezije in k persistenci danega kulturnega življenja v danem okolju (ibid : 82)."

- ³ Nadalje; tej univerzalni strukturi uma je imanentno dvoje: binarno kodiranje in pa dva načina simbolizacije. Binarno kodiranje je simbolni misli imanentno klasificiranje v opozicije. Človeški um namreč kontinuiteto dojema kot niz diskontinuiranih segmentov, polarnih nasprotij. Taka percepcija univerzumu dodeli temeljne orientacije in označi mesto pomenu le kot izražanje obstajanja protipomena - dodeli mu status pozicionalnosti. Na drugi strani pa načina simbolizacije, izražena skozi metaforično in metonimično pomenjanje, predstavljata logično operacijo substitucije (izbiranja in izmenjavanja elementov z isto funkcijo, ki temelji na podobnosti) ter kombinacije (prepletanja elementov, katerih funkcije so komplementarne in ki temelji na stičnosti). Z vidika celostnega sistema metafora torej odgovarja strukturi njegove zgradbe, metonimija pa načinu kombinacij njegovih elementov (prim. Levi-Strauss 1969, 1989; prim. tudi Leach 1982a, 1983).

ološki oče) in genetrix (biološka mati) nerelevantne in substituirane s kategorijama pater (socialni oče) in mater (socialna mati). Potomstvo predstavlja splet pravic in dolžnosti, prek katerih posameznik zavzema določen status znotraj neke družbe in je v družbah, kjer je sorodstvo temeljna enota organizacije, pogosto izenačeno z dedovanjem in nasledništvom kot celokupnostjo pravic, ki prehajajo iz enega sorodnika na drugega (prim. Radcliffe-Brown, Forde 1950:13). V družbah, kjer se potomstvo definira po obeh starših (bilateralno), oba zavzemata isti status. V unilinearnih družbah pa se njuna statusa lahko popolnoma razlikujeta, celo izključujeta (prim. Freedman 1964:192).

To nas pripelje do drugega pojmovanja potomstva v kontekstu sorodstva; kot pripadništvo neki, tako ali drugače definirani skupini. Unilinearni sistemi sorodstva razdelijo družbo v neprekrivajoče se segmente - klane, rodove itd. Potomstvo stoji na mestu statusov, pravic in dolžnosti, ki izhajajo iz članstva v taki skupini. Tako ima npr. v družbi s patrilinearno določitvijo potomstva vsak posameznik določeno vrsto pravic in dolžnosti do vsakega posameznika patrilinearnega sorodstva, ne pa tudi do sorodnikov, ki se nahajajo izven te linije; pripadajo bodisi neposredno materini ali kakšni bolj oddaljeni liniji filiacije.

Na drugi strani pa družbe z bilateralnimi skupinami potomstva ne temeljijo na potomstvu kot takem, temveč na vezeh filiacije, torej na vezi med otrokom in staršem. Analitično razlikovanje poteka med nepretrganim nizom (potomstvo) in vrsto povezav med pripadniki bližnjih generacij (filiacija) (prim. *ibid*:193).

Sledeč funkcionalistično paradigmo Malinowskega in Radcliffe-Browna, sta Fortes in Evans-Pritchard v 40. letih formulirala t.i. potomstveno teorijo v preučevanju sorodstvenih sistemov. Njuna temeljna izhodišča so bila: analitična nerelevantnost terminologije sorodstva, univerzalnost družine kot biološke entitete in generična povezanosti medosebnih odnosov znotraj družine ter javnih in političnih odnosov znotraj širše skupnosti, npr. klana, povezanost, ki daje primat odnosom znotraj družine (prim. Vuyk 1991:13-16; Kuper 1991:191).

Radcliffe-Brownu je sorodstveni sistem predstavljal sistem sorodstva po krvi in poroko: tako je osnovna enota tega sistema zgrajena iz moškega, njegove žene in njunih otrok (prim. Radcliffe Brown 1952:73) in kot taka vključuje trikotno sestavo vezi - med otroci in starši, med otroci istih staršev ter med možem in ženo. Nasproti Morganovemu zgodovinskemu pristopu k rekonstrukciji sorodstvenih sistemov s pomočjo analize terminologije in Kroeberjevemu insistiranju na sorodstvu kot izrazu psiholoških dejstev (prim. Kroeber 1952:173-176), je Radcliffe-Brown predlagal metodo analize, ki bi omogočila sistematično klasifikacijo sorodstvenih sistemov na podlagi tipizacije obnašanja pripadnikov enotne skupine krvnih sorodnikov in celotne skupine linijskega potomstva (prim. Radcliffe-Brown 1952:70-123).

Znotraj te teorije je krvno potomstvo sodilo v kontekst, ki obravnava določanje socialnih, pravnih in političnih statusov. To pa iz zornega kota celostnega ustroja socialnega sistema in ne iz zornega kota nekega imaginarnega posameznika, kakor se določajo kategorije sorodnikov (prim. Fortes 1971:263-264; Fortes 1969:250-256).

V tej luči predstavlja predmet sorodstva vedno le sorodstvo po krvi in poteka po nivoju unilinearnih skupin potomstva: pač v kategorijah zgoraj omenjene patrilinearnosti ali matrilinearnosti neke družbe. Bilateralno sorodstvo, v katerega je všteto sledenje potomstva po očetovi in materini liniji, je bilo Fortesovemu pristopu sekundarnega pomena.

Poglaviti namen Fortesovega prispevka je bil formulirati splošno teorijo o naravi potomstva in skupin potomstva na podlagi na novo zbranega etnografskega materiala, ki se je nanašal večinoma na nekatere Afriške družbe. Osnovna Fortesova hipoteza je

prikazovala segmentarne strukture kot logično posledico unilinearnega potomstva (prim. Fortes, Dieterlen 1965; Leach 1982).

Po mnenju Radcliffe-Browna (1952) so sistemi porekla le po materi ali le po očetu v primitivnih družbah tako pogosto zastopani zato, ker samo te oblike ustroja dopuščajo precizno določanje pravic in dolžnosti ter tako funkcionalno služijo potrebam po enotnosti in koherentnosti družb, kar bi oblika porekla po obeh linijah bistveno ogrožala. Hkrati pa je načelo unilinearnega porekla po Radcliffe-Brownovem mnenju združljivo z načelom enotnosti skupin krvnih sorodnikov, po katerem se ti sorodniki v določenih kontekstih smatrajo kot strukturalno in statusno enakovredni. V tem pogledu Radcliffe-Brown vendarle sledi Morganovo klasifikatorično linijo analize sorodstva, podkrepjeno s terminologijo sorodstva, ki tovrstne skupine sorodnikov izenačuje tudi prek nomenklature.

Čeprav so kasnejši funkcionalistični in strukturalistični pristopi k sorodstvenim sistemom omajali tezo o večinsko unilinearnih primitivnih družbah, je neoevolucionizem poskušal rehabilitirati ta koncept. Tako na primer Sahlinsu predstavlja polarnost patrilinearnosti in matrilinearnosti sorodstvenih odnosov usmerjanje teh odnosov skozi čas ter hkrati določanje njihovega položaja v trenutnem stanju. "Patrilinearni princip je primarni faktor stabilnosti in kontinuitete organiziranosti družine in tako celotne družbene strukture. Na drugi strani pa sorodstveni odnosi, ki se uveljavljajo po materini liniji, težijo k razkolu in segmentaciji družine in družbene strukture. Vrednote simbolizirane v konceptu patrilinearnosti porekla, predstavljajo glavno centripetalno silo, tiste matrilinearnega porekla pa lahko označimo za centrifugalne (Sahlins 1976:12)."

IV. ATOM SORODSTVA IN ALIANSNA TEORIJA

Najpomembnejši skupni element družb, ki temeljijo na sorodstvenih strukturah, je večfunkcionalni karakter sorodstvenih odnosov, ki jih organizirajo t. i. primarni členi. S tem se cilja na dejstvo, da ti sorodstveni odnosi, ne glede na njihovo obeležje patrilinearnega ali matrilinearnega porekla, obeležje po obeh linijah ali nelinearno obeležje, istočasno funkcionirajo kot gospodarski, politični, ideološki in drugi odnosi; skratka, da so funkcionalno posplošeni. To zelo dobro poudarja Malinowski, ko pravi, da "v primitivnih družbah posameznik vse svoje družbene odnose gradi na obrazcu lastnega (in hkrati občega) odnosa do očeta, matere, sestre, brata ... tako trajanje družinskih vezi, tudi potem, ko je posameznik že odrasel, je obrazec celotnega družbenega ustroja in predpogoj za sodelovanje na vseh ravneh eksistence (Hač 1979:110)."

Ob ugotovitvi, da je funkcioniranje sorodstvenih odnosov v "primitivnih družbah" temelj funkcioniranja teh družb nasploh, in s tem eden osnovnih kriterijev ločevanja med primitivnimi na eni in tradicionalnimi ter modernimi družbami na drugi strani, bi si veljalo najosnovnejšo pojavno obliko atoma sorodstva, kot je osnovni element sorodstva poimenoval Levi-Strauss, pobliže ogledati. Po vzgledu na njegovo strukturalno metodo, se analiza namreč nikoli ne more zadovoljiti s tem, da upošteva samo elemente, ampak mora zajeti tudi odnose, ki jih povezujejo. Samo ti odnosi tudi predstavljajo njen pravi predmet. Kako široko je področje sorodstvenih odnosov, nam prikaže že preprost izračun: "Sekundarno sorodstvo vsakega posameznika v t.i. nuklearni družini šteje 33 različnih tipov sorodnikov, terciarno 151 tipov sorodnikov itd." (Bottomore 1968:178).

Nasprotno od Radcliffe-Browna in večine antropologov njegove generacije, Levi-Strauss prikaže, da se sorodstvena struktura, kakorkoli enostavna že je, ne more konstituirati na temelju biološke družine, ki jo tvorijo oče, mati in njuni otroci, temveč da vedno implicira na začetku dano zakonsko zvezo. Da bi namreč moški prišel do

žene, mu jo mora prepustiti nek drug moški, ki je z njo, v najenostavnejših primerih v odnosu očeta ali brata. Ta dvojna možnost bi morala zadostovati za razumevanje temeljne sorodstvene strukture, ki jo tvorijo mož, žena, otroci in vsaj en predstavnik skupine, od katere je mož ženo dobil, saj je bil le-ta tisti, ki jo je odstopil.

Nadzor nad zakonsko usodo dekleta ima pogosto brat njene matere, torej predstavnik materine linije. Celo v družbah, kjer je zakonski nadzor pooblastilo patrilinearnih sorodnikov, se zlahka zgodi, da pravica pripade ženinemu očetu namesto bratu, ali pa nekemu manj bližjemu sorodniku, če je sestava sorodstva bolj zapletena.

Tak atom sorodstva, ki predstavlja štirikotno sestavo vezi med bratom in sestro, možem in ženo, očetom in sinom, stricem in nečakom je najenostavnejša opazna struktura sorodstva. Iz te pa se, s posredništvom transformacij, izpeljujejo bolj zapletene strukture (prim. Levi-Strauss 1969; Levi-Strauss 1988:74-102, Levi-Strauss 1985:119-131; Godelier 1982:155-163).

Razmišljanja o naravi in oblikah atoma sorodstva predstavljajo analitično jedro Levi-Straussove teorije v preučevanju sorodstvenih sistemov. V glavnem jo je formuliral že v Elementarnih strukturah sorodstva leta 1949, in sicer na osnovi Maussove razdelave koncepta recipročnosti (prim. Mauss 1982), Taylorjevega pojmovanja načela eksogamije,⁴ Morganovih principov terminologije sorodstva (prim. Morgan 1871) in Jakobsonovega prepričanja da, kulturne sisteme determinirajo nezavedne strukture (prim. Levi-Strauss 1989; prim. tudi Kuper 1991: 210-223).

Zaradi empiričnih razlik med sistemi potomstva in filiacije na različnih geografskih področjih je antropologija morala pristati na modelu, ki ponazarja dva sistema različne vrste, sestavljena iz identično strukturiranih segmentov. V sistemu potomstva se segmenti definirajo v kategorijah pravil potomstva, eksogamije in raznovrstnih funkcionalnih povezav na temelju gospodinjstva, pravnih in političnih norm ter posedovanja skupnega prostora (prim. Barth 1973:3-4). V Levi-Straussovem aliansnem sistemu pa so segmenti v logično povezan sistem artikulirani prek pravil menjave, načina klasifikacije sorodnikov ter odnosov vzajemne alianse med segmenti. Znotraj tega modela so analitično možne tri elementarne strukture sorodstva, ki se konstituirajo prek dveh možnih oblik menjave, kateri spet temeljita na enem razločevalnem kriteriju - harmoničnem ali disharmoničnem režimu menjave. Režim je harmoničen, kolikor potomstvo in mesto naselitve družine sledita istemu principu (matrilinarnost v kombinaciji z matrilokalnostjo ali patrilinearnost v povezavi s patrilokalnostjo); v nasprotnem primeru je disharmoničen (matrilinarnost in patrilokalnost ali patrilinearnost in matrilokalnost). Disharmonični režimi vodijo v restriktivno menjavo, harmonični pa v generalizirano menjavo matrilateralnega ali patrilateralnega tipa (prim. Jenkins 1979:43-48).

V tej luči ima menjava žensk med skupinami moških primat nad potomstvom, najpomembnejši pa so odnosi generalizirane menjave, ki se nanašajo na poroko in vezi filiacije postanejo družbeno pomembnejše od vezi krvnega sorodstva (prim. Vuyk 1991:16). Tako se jedro artikulacije sorodstvenih sistemov prenese na institucije, ki zadevajo pravila poroke in spolnega vedenja.

V. DEFINICIJA DRUŽINE

Kot smo videli, se je v veliki meri razpravljanje o definiciji družine naslanjalo na kategorije, imanentne instituciji poroke. Na to institucijo se praviloma navezujejo pravila alokacije mnogih različnih vrst pravic. Tako npr. Leach (cf. Leach 1966:105-

⁴ Izraz eksogamija je uvedel McLennan in pomeni "poroka izven" (prim. Fox 1988 : 16).

109) v svoji kritiki funkcionalističnih definicij družine, ki se omejujejo le na kategorije skupinske solidarnosti in določitve potomstva le po krvnih vezeh, opredeli družino na podlagi naslednjih kriterijev: določitve zakonskega očeta otrok neke ženske, določitve zakonske matere otrok nekega moškega, dodelitve monopola nad ženino seksualnostjo možu, dodelitve monopola nad moževo seksualnostjo ženi, dodelitve delne ali monopolne pravice nad ženinimi gospodinjskimi in delavnimi uslugami možu, dodelitve delne ali monopolne pravice nad moževimi delovnimi uslugami ženi, dodelitve delne ali spolne pravice razpolaganja z lastnino, ki že ali še bo pripadala ženi, možu, dodelitve delne ali spolne pravice razpolaganja z lastnino, ki že ali še bo pripadala možu, ženi, vzpostavitev sklada skupnega imetja v korist otrok zakonske zveze, vzpostavitev družbeno pomembnega odnosa svaštva med možem in njegove žene brati. Že ustrežanje enemu izmed navedenih kriterijev dopušča, da se neka zveza med moškim in žensko tretira za zakonsko.

Skozi celotno polje sorodstvenih sistemov in nuklearne družine, ki predstavlja temeljno izhodišče navedenim teorijam, se vpleta vprašanje o predpostavljene univerzalnosti institucije družine in vsebinskem ustroju njenega najelementarnejšega dela. Če je družina dejansko funkcionalni prekvizit katerekoli družbe, to še ni zadosten argument, ki bi utemeljeval njeno univerzalnost na različnih geografskih področjih. Vzgojnim, reproduktivnim, ekonomskim in spolnim aktivnostim, ki se vežejo na institucijo družine, je namreč moč zadostiti tudi v polju neke druge socialne skupine, ki ni povezana z odnosi krvnega sorodstva ali sorodstva prek poroke (prim. Spiro 1968:221-235; Levi-Strauss 1985:63-88).

Ena ključnih razločevalnih značilnosti družine in sorodstvenega sistema samega ter hkrati kriterij njune forme konstituiranja je natančna mreža spolnih pravic in prepovedi ter pravic in prepovedi sklepanja zakonskih zvez. Na slednje se neposredno navezujeta koncepta prepovedi incesta in zapovedi menjave.

VI. PREPOVED INCESTA

Preučevalci institucij prepovedi brez izjeme navajajo vsaj eno prepoved, ki je vsem kulturam univerzalna. Ta prepoved je neargumentirana, sama na sebi umevna, neprizivna in njena kršitev nujno predpostavi sankcije, predvsem najostrejše. Medtem ko npr. umor ali nagota (kategoriji, ki sta prav tako bolj ali manj univerzalno opremljeni z vrstami prepovedi) v določenih okoliščinah ne le da nista negativno sankcionirana, temveč sta tudi dobrodošla, zapovedana (celo *conditio sine qua non*), pa kršenje tabuja incesta⁵, prepovedi spolnih odnosov med najožjo skupino sorodstva, ne upošteva nikakršnih olajševalnih okoliščin. Potrebno je le še izpostaviti, da so tisti redki antropologi, ki so vendarle skušali ovreči tezo o univerzalnosti tabuja incesta, izhajali iz preozke, vsekakor pa drugačne definicije tega najožjega sorodstva. Kateri sorodniki spadajo v posameznikov najožji krog, namreč, kakor je razvidno iz razprav o definiciji družine in atoma sorodstva, spet variira glede na kulturo. Univerzalne prepovedi torej ne gre iskati v dejstvu, da spolni odnos med nekima dvema sorodnikoma v eni kulturi predstavlja incest, ko pa je v drugi morda celo predpisan, temveč v evidenci, da se v vsaki kulturi vsaj ena relacija spolnega odnosa tretira kot incest.

⁵ Tabu kot kategorična, neprizivna prepoved, se od ostalih zvrsti prepovedi razlikuje po tem, da izraža tako omejitev religioznega, kot tudi zakonsko pravnega tipa, da njegovo neupoštevanje hkrati predstavlja greh in prekršek. Polinezijski tabu je etnografski sinonim za pojem pri starih Rimljanih, grški *kyos*, židovski *kodauš* itd.

Ali so univerzalije v človeških kulturah posledica univerzalne človeške narave, torej organska dediščina človeka, ali se pač navezujejo na drugovrstne univerzalne izkušnje človeškega rodu, naslanjajoč se na predpostavke o identičnosti psihološkega profila, ali izhajajoč iz utilitarnosti funkcije, ki mora biti izpolnjena kot neke vrste norma ontogenetske realizacije posameznika, ali, spet, so morda univerzalije mesto, kjer kultura redefinira samo naravo človekove narave, je vprašanje, ki je pošteno izmučilo mnogo antropologov.

Najprej sta Morgan in Maine poskušala najti kompromisno rešitev in sta vzpostavitev prepovedi incesta pripisala obema, naravi in kulturi kot rezultat "družbene refleksije naravnih fenomenov. Prepoved incesta predstavlja sredstvo zaščite vrste pred katastrofalnimi posledicami zakonov, sklenjenih med krvnimi sorodniki (Levi-Strauss 1969:13)."

Toda izsledki genetike so pokazali, da je možnost genske mutacije ob kombinaciji genov istega tipa le malo višja, kot je njihova možnost pri kombinaciji genov ljudi, ki niso niti v daljnem sorodstvenem odnosu po krvi. Ravno nasprotno, s kombinacijo genov npr. matere in sina je večja prav možnost pridobitve "boljšega" genskega materiala, tj. boljše predispozicije za lastnosti. "Zakoni po krvi ... vplivajo le na prvo naslednjo generacijo ..." (ibid:15). Torej samo vplivajo, in sploh ne vodijo nujno v najslabšo možno gensko mutacijo.

Westermarck in Havelock Ellis sta prepoved formulirala skozi tisto, kar je danes znano kot "Westermarckov učinek" (Fox 1988:34). Ta učinek predstavlja pomanjkanje erotičnega nagnjenja do oseb, ki živijo skupaj že od otroštva. Tesni odnosi med temi osebami naj bi povzročili odločen upor proti vsaki misli na medsebojne spolne odnose. Vzrok za prepoved incesta po njunem mnenju torej predstavlja "rezultat kongenitalnih fizioloških in psiholoških tendenc ..." (Levi-Strauss 1969:18).

Toda če nevarnost incesta sploh ne obstaja, čemu vse prepovedi in od kod njegovo tako centralno mesto in pomen v vsaki posamezni kulturi, tudi tisti, ki se ne konstituira na temelju sorodstvenih odnosov?⁶ Prepoved je prepoved družbe, posameznik je njen objekt, zato je jo iz ravni posameznikove ekonomije potrebno prestaviti na raven, na katero spada. "Družba obsoja samomor ne zato, ker predstavlja zanikanje kongenitalne tendence, temveč zato, ker ga smatra svojim interesom škodljivega (ibid)."

Tretja skupina razlag o izvoru incesta gleda nanj iz zornega kota družbe, in sicer v kontekstu eksogamnih pravil kot razširjenem tabuju incesta. Kar je incest tabu na ravni posameznika, je eksogamija na ravni njegove družbe - klana, unilinearne skupine potomcev, ki sledijo moškemu ali ženskemu predniku. Izhajajoč iz prepovedi kršenja eksogamije, je zakonska zveza možna le s partnerjem, ki pripada izvenklanjski skupnosti. Tako je npr. Durkheimu eksogamija predstavljala "mehanizem preprečitve stika s krvjo sorodnikov in s tem stika z vidnim obeležjem klana, totemom (Levi-Strauss 1969:20)." Prepoved incesta naj bi torej predstavljala eno izmed zgodovinskih sekvenc. Toda četudi je ta argument nezadosten za razlago incesta, je popolnoma zgrešen v

⁶ V tem smislu je moč razumeti Frazerjev gotovo največkrat citirani stavek: "What no human soul desires stands in no need for prohibition", ki dilemo, ali je prepovedano, ker je zaželeno, ali pa je zaželeno zato, ker je prepovedano, obrne v prednost primata želje (čeprav seveda tudi sama želja po kršitvi prepovedi igra svoj del vloge v ambivalentnosti geneze tabuja. Iz tega sledi da so najbolj tabuizirane stvari, dejanja ali stanja topogledno obremenjena in najbolj grozljiva ravno zato, ker so najbolj zaželena. Kakšna je groza, ki se skriva v možni realizaciji želje, je vprašanje, katerega se na tem mestu ne bi lotevali, čeprav bi odgovor bil v marsičem silno poučen že v upoštevanju le enega možnih izhodišč te razprave in sicer: "Motivacija za spoštovanje tabuja je nezavedna, odnos do njega je ambivalenten ... nezavedno se ne želi nič bolj, kot se želi kršitev, toda strah pred tem je močnejši od želje ... Osnova tabuja je prepovedano dejanje, katerega si želi nezavedno (Freud 1973 : 155). Material tabuja je torej nezadostno potlačena želja, njegov cilj pa je odrekanje (prim. ibid : 185).

razlagi eksogamije. Eksogamija se nanaša na prepoved sklepanja zakonskih zvez znotraj tako ali drugače definirane skupine sorodstva, tabu incesta pa se nanaša na prepoved spolnih odnosov.

Še vedno obstaja, vsaj teoretična, možnost, da se s tistimi, s katerimi sicer resda ne smemo spati, poročimo.⁷

Malinowski, Radcliffe-Brown in Evans-Pritchard niso odpravili zgoraj omenjene dileme, so pa storili bistven premik k razumevanju družbene vloge in funkcije tabuja incesta. Za njih incest ni zgolj družinski, moralni in religijski prekršek, temveč je pojav, ki v socialni red vnaša anarhijo in diskontinuiteto in oslabi družbeno konsolidacijo in solidarnost (prim. Voget 1975:595-597). Malinowski pa je izpostavil še nekaj. Namreč, da njegovi Trobriandci ob upoštevanju incest tabuja in vseh tabujev nasploh "hkrati sledijo svojim naravnim strastem in nagnjenjem in da njihovo vedenje predstavlja kompromis med pravilom in impulzom, kompromis, skupen vsemu človeštvu" (Malinowski 1957:479); torej kompromis med kulturo in naravo. Toda ne v smislu, kot sta to trdila Morgan in Maine, temveč v smislu manjkajočega elementa, predhodnega stanja.

Freud je s svojim prispevkom k teoriji o prepovedi incesta izpostavil njen pomen v redu konfiguracije simbolnega. Tabu incesta mu je predstavljal obliko, zunanji izraz tistega, kar je nam znano kot Kantov kategorični imperativ; brezprizivni ukaz, ki tvori formalni etični zakon. Deluje prisilno in eliminira nezavedne motivacije (prim. Freud 1973:130). Nadalje tabu označi za metamorfozo filogenetskega porekla. Dogodek iz zgodovine človeške vrste, uboj praočeta s strani ljubosumnih sinov, naj bi rezultiral občutek krivde, ki je interiorizirana tista prepoved, ki jo je prej zastopal on: prepoved spolnega odnosa s pripadnicami iste družbene skupine. Očetove prepovedi postanejo družbene institucije, tabu; interiorizacija zapovedi teh institucij vzpostavi nadjaz, ki vrši funkcijo nadzora nad prepovedjo (prim. Freud 1973).

Razpravi o incest tabuju je poskušal storiti konec Levi-Strauss. "Prepoved incesta izvorno ni ne izključno kulturna, ne izključno naravna, prav tako ne predstavlja mešanice obeh, naravnih in kulturnih elementov. Je temeljni korak, zaradi katerega, s katerim in predvsem v katerem je izveden prehod iz narave v kulturo. V nekem smislu sodi v naravo, saj je splošni pogoj kulture. Skladno s tem bi ne bili presenečeni, če bi bila njegova formalna značilnost, univerzalnost, vzeta iz narave. Vendar pa, v nekem drugem smislu, že predstavlja kulturo, s tem da svojemu pravilu naredi podložne tiste naravne fenomene, ki mu izvorno niso podrejeni ... prepoved incesta je mesto, kjer narava sama preseže sebe (Levi-Strauss 1969:24-25)."

Tako se je pojasnil prvi del vprašanja: zakaj se ne udejstvujemo v spolnih odnosih z lastnimi sorodniki. Drugi del vprašanja, zakaj se potem z njimi vsaj ne poročimo, ostaja še neodgovorjen.

VII. ZAPOVED MENJAVE

Hrbtna stran negativnih pravil incesta so pozitivna pravila sklepanja zakonskih zvez, "katerih temelj ... tvorijo sistemi menjave ..." (Levi-Strauss 1969: 478). V človeški družbi je praktično povsod prisotno naslednje: da bi moški prišel do žene, mu jo mora neposredno ali posredno prepustiti moški, ki pripada isti sorodstveni skupini kot dekle.

Menjava in pravila eksogamije, ki jo izražajo, ima dodatno družbeno vrednost, saj naravne vezi sorodstva obogati z umetnimi vezmi filiacije in še bolj čvrsto poveže neko

⁷ V antropologiji klasična varianta tega zapisa izpostavi obratno možnost: s tistim, s katerim sicer lahko spimo, se ne smemo poročiti. Argumentacija je krožna.

skupino. Vsak odnos sorodnikov, po krvi ali pridobljenih z zakonsko zvezo, implicira določene pravice in dolžnosti posameznikov v tem odnosu. Temeljna organizacijska premisa primitivnih družb, kot rečeno, izhaja iz sorodstvene strukture. Odnosi znotraj družbene enote so torej v kar največji meri paralelni z odnosi znotraj enote sorodstva; bodisi družine, svaštva ali klana. Vstop v zakonsko zvezo predstavlja vstop v socialno strukturo. Vstop v socialno strukturo je ponazorjen s pridobitvijo socialnega statusa.

Levi-Strauss v svoji argumentaciji eksogamije povzema Meadovo, ki je z ene izmed svojih mnogih terenskih raziskav prinesla naslednji dialog, pravzaprav monolog in ga je zaradi njegove poučnosti vredno navesti v celoti. "Kaj, poročil bi se rad s svojo sestro? Kaj pa ti je? Mar nočeš imeti svaka? Kaj ti vendar ni jasno, da če se poročiš s sestro nekoga drugega in se spet nekdo drug poroči s tvojo sestro, boš imel vsaj dva svaka, če pa se poročiš z lastno sestro, ne boš imel niti enega. S kom boš hodil na lov, s kom obdeloval vrt, koga boš hodil obiskovat?" (ibid:485). Incest je torej družbeno absurden, še preden postane moralno sporen (prim. ibid.).⁸

Še vedno pa smo pri prepovedi incesta. Namen te prepovedi je (v primeru moškega posameznika) odpoved materi, sestri ali hčeri kot objektu spolnega odnosa. V takem odnosu bi objekt služil le neposredni potešitvi gona in imel le uporabno, tehnično, pred simbolno vrednost. Kjer kultura poseže v naravo, tam prepoved onemogoči nagonsko podlago spolnemu odnosu.

Zakon, formuliran v prepoved, ni stvar empirične realnosti. Simbolna instanca, ki jo s tabujem incesta vnese kultura, je stvar zakona, katerega lahko predstavlja biološka (oče, mati, katerikoli sorodnik), socialna (totem, družba) ali pa mitska instanca (duhovi umrlih, irealna podoba boga), saj se ne navezuje na osebo ali dogodek, temveč na mesto, iz katerega apelira na nas.

Zakon izstopa iz realnega, v katerem stvari niso jezikovno, tj. simbolno posredovane. Identifikacija s simbolno instanco, zakonom, vključi posameznika v posredovani red kulture za ceno sprejetja simbolnega mandata - zamenjave žensk. Odpoved incestu predstavlja "edino čisto odpoved, s katero se šele strukturira polje možnih dobičkov in izgub, polje možne distribucije dobrin: ženske so lahko predmet distribucije šele, ko je Mati prepovedana - nemogoča (Žižek 1991:216)."

VIII. ZAKLJUČEK

Preostane da sklenemo, da so sorodstveni sistemi znotraj antropološke analize na dokaj ambivalentnem mestu in da predstavljajo dva niza strukturno ločenih dejstev. Medtem ko na eni strani tvorijo način, celo sistem, kognicije, na drugi strani funkcionirajo kot forma kulturnega sistema. V tem smislu se kot morda najboljša možnost njihove označitve izpostavi analogija z Levi-Straussovo označitvijo totemizma kot koda, ki je sposoben prenesti sporočila.

Nekaj pa je jasno; sorodstva ne kaže pojmovati kot 'stvar po sebi', zgolj kot splet bodisi bioloških bodisi socialnih dejstev (ali pa kot prepletanje obeh vrst dejstev),

⁸ Ravno v tem odlomku je najbolj očitna Levi-Straussova omahljiva argumentacija o ločnici med prepovedjo spolnih odnosov med sorodniki in prepovedjo sklepanja zakonske zveze. Kot je kasneje izpostavil Leach (1982a), naj Levi-Strauss sploh ne bi teoretsko razmejil med incestom in eksogamijo, kar lahko pomeni dvoje. Prvič, to pomeni da vsem omenjenim logičnim inačicam navkljub še vedno obstaja možnost, da se s tistimi, s katerimi lahko spimo, tudi poročimo. In, drugič, to lahko pomeni da se tako prepoved incesta, kot zapoved eksogamije naslanjata na neko skupno strukturo in da sta si hkrati kompatitivni in komplementarni, toda nista utemeljeni ena z drugo, temveč da se, rečeno v žargonu psihoanalize, nanašata na tečaj, okoli katerega se vrti vse kar zadeva žensko. Hipotetično seveda.

temveč se mora vsaka razprava v prvi vrsti osredotočiti na miselne podmene znotraj klasifikacijskih načinov nekega kulturnega konteksta.

IX. LITERATURA IN VIRI

- Barth, Fredrik. 1973. Descent and Marriage Reconsidered. v: Goody, Jack. (ur) 1973. (p. 3-58).
- Bohannan, Paul, John Middleton. (ur). 1968. Marriage, Family and Residence. New York: The Natural History Press.
- Bottomore, T. B. Sociology (A Guide to Problems and Literature). 1968. New York: Phanteon Books
- Firth, Raymond. (ur) 1963. (1957) Man and Culture. London: Routledge and Kegan Paul.
- Fortes, Meyer. 1969. Kinship and the Social Order. Chicago: Aldine Publishing Company.
- Fortes, Meyer. 1971. (1953) The Structure of Unilineal Descent Groups. v: Goody, Jack. (ur) 1971. (p. 263-275).
- Fortes, M., Dieterlen, G. (ur) 1965. African System of Thought. Oxford: Oxford University Press.
- Fox, Robin. 1988 (1982) Rdeča svetilka incesta. Ljubljana: Studia Humanitatis, ŠKUC-FF.
- Freedman, Maurice. 1964. Descent. v: Gould, Julius, Kolb William L. (ur) 1964. Dictionary of the Social Sciences. (p 192-194).
- Freud, Sigmund. 1973. (1913) Totem i tabu. Novi Sad: Odabrana dela Sigmunda Frojda, Vol. 4. Matica Srpska
- Godelier, Maurice. 1982. (1977) Marksizam i antropologija. Zagreb: Školska knjiga.
- Goody, Jack. (ur) 1971. Kinship: Selected Readings. Penguin Books.
- Goody, Jack. (ur) 1973. The Character of Kinship. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gould, Julius, Kolb William L. (ur) 1964. Dictionary of the Social Sciences. London: UNESCO, Tavistock Publications.
- Hač, Elvin. 1979. (1973) Antropološke teorije, Beograd: Biblioteka XX. vek.
- Jenkins, Alan. 1979. The Social Theory of Claude Levi-Strauss. London: The Macmillan Press.
- Kroeber, L. A. 1952. (1920) The Nature of Culture. Chicago: The University of Chicago Press.
- Kuper, Adam. 1991. (1988) The invention of Primitive Society. London: Routledge.
- Leach, Edmund. 1966. (1961) Rethinking Anthropology. London: Athlone Press.
- Leach, Edmund. 1982. Social Anthropology. Glasgow: Fontana Press.
- Leach, Edmund. 1982a. (1970) Klod Levi-Stros. Beograd: Prosveta, Biblioteka XX vek.
- Leach, Edmund. 1983. Kultura i komunikacija. Beograd: Prosveta, Biblioteka XX vek.
- Levi-Strauss, Claude. 1969. (1949) The Elementary Structures of Kinship. London: Eyre and Spottiswoode.
- Levi-Strauss, Claude. 1985. (1983) Oddaljeni pogled. Ljubljana: Studia Humanitatis, ŠKUC-FF.
- Levi-Strauss, Claude. 1988. (1973) Strukturalna antropologija II. Zagreb: Školska knjiga.
- Levi-Strauss, Claude. 1989. (1958) Strukturalna antropologija I. Zagreb: Stvarnost.
- Malinowski, Bronislaw. 1957. (1929) The Sexual Life of Savages in North-Western Melanesia. London: Routledge and Kegan Paul.
- Mauss, Marcel. 1982. Sociologija i antropologija. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Morgan, Henry Lewis. 1965. (1881) Houses and House-Life of the American Aborigines. Chicago: The University Press.
- Morgan, Henry Lewis. 1871. Systems of Consanguinity and Affinity of the Human Family: Washington.
- Radcliffe-Brown, A. R. 1952. Struktura i funkcija u primitivnom društvu. Beograd: Prosveta, Biblioteka XX. vek.
- Radcliffe-Brown, A. R. 1958. Method in Social Anthropology. Chicago: The University Press.
- Radcliffe-Brown, A. R., Forde, D. (ur) 1950. African Systems of Kinship and Marriage. London: Oxford University Press.
- Reining, Priscilla. (ur) 1971. Kinship Studies in the Morgan Centennial Year. Washington: The Anthropological Society.
- Sahlins, Marshall David. 1976. Culture and Practical Reason. Chicago: The University of Chicago Press.
- Schneider, David M. 1971. What is Kinship All About?. v: Reining, Priscilla. (ur) 1971. (p. 34-63).
- Spiro, E. Melford. 1968. Is the Family Universal?. v: Bohannan, Paul, John Middleton. (ur). 1968. (p 221-235).
- Voget, Fred W. 1975. A History of Ethnology. New York ...: Holt, Reinhart and Winston.
- Vuyk, Gertrude Martintintine. 1991. Children of One Womb: Descent, Marriage, and Gender in Central African Societies. Leiden: Rijks Universiteit Leiden.
- Žižek, Slavoj. 1991. Dejanje kot meja distributivne pravičnosti. v: Bog, Učitelj, Gospodar. (p. 207-239). Ljubljana: Analecta.